

הזדמנות שנייה לבצלאל

בתערוכה "בצלאל גרסה ב" של אריק אליהו בוקובזה, בית הספר לאמנות הוא מקום שקיבל הזדמנות נוספת, והארכאיות שלו מתחילה לקסום בדיוק בזכות העכשוויות שלה - השילוב של אמנות ואומנות ובעיקר הדימויים התמימים רק לכאורה

סמדר שפי

פורסם לראשונה: 15.01.2007 "הארץ"

"בצלאל גרסה ב" היא תערוכה מתעתעת ומקסימה, מעשה פוסט-מודרני מובהק של אריק אליהו בוקובזה. היא באה לציין את נעילת חגיגות ה-100 לבצלאל, חגיגות שיש לגביהן תחושה של החמצה. למעט ההברקה של הצגת תערוכת בוגרי האקדמיה ותערוכת עבודות של סטודנטים לתואר שני מרחבי העולם בשדה התעופה בן גוריון, תערוכה שזכתה להד ציבורי נרחב (בלי קשר לשאלה אם הדבר נבע בעיקר מהמיקום), הרי קשה לומר שהחגיגות לציין מה שנחשב הולדתה של האמנות הישראלית תפסו מקום מרכזי בשיח הציבורי. בבית האמנים שבו מציג כעת בוקובזה, שהיה בניין בצלאל המקורי ב-1906, הוצגו השנה שלוש תערוכות שעקבו אחר פועלם של בני משפחתו של בוריס שץ, מייסד בצלאל, ושלוש תערוכות נוספות שעסקו בהיבטים שונים של שנות בצלאל המוקדמות. בוקובזה מציג תערוכה קבוצתית של אמנים שלמדו בבצלאל הישן, בצלאל של שץ, לפני שנסגר ב-1928 (ונפתח מחדש רק ב-1935). לתיעוד הגיע בוקובזה דרך קטלוג התערוכה "בצלאל של שץ", תערוכה היסטורית מקיפה שהתקיימה ב-1982.

האמנים, חביב ששון, חיים מחבוב, רחמים עזרא, יהודה נחמיאס, יעקב מזרחי ודוד סרי, מופיעים ברשימות הסטודנטים, ועבודותיהם שמורות באוסף באוסף מוזיאון ישראל (כל העבודות שהיו באוסף בית הנכות בצלאל שפעל לצד האקדמיה הועברו בשנות ה-60 למוזיאון). אין מידע על חייהם ויצירתם לאחר לימודיהם, ובוקובזה גם לא ניסה להתחקות אחריו. הוא יצא מתוך הנחה שאילו חי בראשית המאה ולמד בבצלאל, מן הסתם היה אחד מהאמנים הללו - אמנים ממוצא מזרחי ששץ סיווג בזמנו כמתאימים יותר ליצירת אומנות מאשר אמנות, וביקש להשתמש בכישוריהם כדי ליצור בסגנון מזרחי, שיותר משהיה אותנטי, היה תולדת המבט האוריינטליסטי של שץ.

לאחר שבקשתו לקבל עבודות שלהם ממוזיאון ישראל לצורך התערוכה נדחתה, השתמש בוקובזה בתצלומים הדיגיטליים שקיבל מהמוזיאון. התצלומים טופלו בהוספות וגרועות, הגדלות והתמקדות, כך שהעבודות התלויות בתערוכה בהחלט אינן בבחינת רפרודוקציה של עבודות האמנים המצויות באוסף המוזיאון (אם כי הנתונים הרשומים לידן, כמו גודל ולעיתים גם הכותרת, זהים לרשום באוסף).

בוקובזה הדגיש את המרכיבים שעניינו אותו, בדרך כלל מוטיווים חוזרים. המחווה של בוקובזה, אם אפשר לכנות זאת כך, לעבודות של חביב ששון מעניינת במיוחד. ששון, שמתברר שהוא זה שייצר למעשה את הדלתות המפורסמות של בית הנכות בצלאל בתכנון זאב רבן, מיוצג בשלושה ציורים הומוריסטיים; אלה מעידים על השפעה ניכרת של ציור אירופי בן התקופה, בעיקר אירורים צרפתיים, אבל גם של אקספרסיוניזם וינאי נוסח אגון שילה. בצמד עבודות מתואר סטודנט בצלאל, פעם כמחפש עבודה שדוף וכפוף ופעם כמטאטא רחובות עם הכיתוב "בצלאל! מצא עבודה".

עבודה של אריק אליהו בוקובזה

העמדה שבוקובזה מביע היא עמדה ביקורתית. זו אמנם אינה תערוכת מחאה ובוקובזה אינו עוסק בתיקון עוול היסטורי זה או אחר; אבל הוא שואל על מקומה של המזרחיות בבצלאל, על יחסי הגומלין שבין חלום האקדמיה האירופי כל כך ובין הרצון להצטרף לאופנות מזרחיות-ממוסחרות שרווחו אז, ועל הבעייתיות של תרגום אסתטיקה מזרחית אותנטית, של אותם אמנים ממוצא מזרחי, לאסתטיקה מזרחית סינתטית. בוקובזה מציג כדים עם עיטור אותיות של רחמים עזרא או מתווה לחנוכייה של דוד סרי, כולם ברוח מזרחית שבלתי אפשרי לסמן אם היא פרסית או איסלאמית, מתקופה מוקדמת או מאוחרת.

בוקובזה לקח פרט מהעבודות של כל אמן והשתמש בהן כרקע ומוטיב חוזר בדיוקנאות המומצאים שצייר. הדיוקנאות דומים כולם זה לזה מבחינת תווי הפנים, אך בוקובזה, באפיונים סטריאוטיפיים, מציע סיפור חיים שונה לכל אחד. את חיים מחבוב, שמת ב-1963, צייר בכובע ברט וצעףף אדום, את רחמים עזרא בתרבוש, יהודה נחמיאס בשיער קצוץ וכאפיייה כרוכה לצווארו, ואילו את יעקב מזרחי צייר בחולצה מגוהצת ועניבה. בדיוקן העצמי שלו, בסוודר פתוח וחולצת טריקו, הוא משתמש במוטיב העיניים הגדולות שחוזר ברבות מעבודותיו.

תערוכת יחיד קטנה שלו, המוצגת גם היא, עוסקת כולה במוטיוויים שיכלו להופיע בעבודות בצלאל, מקבר רחל ועד אלמנטים הקשורים לחגים יהודיים. העבודות, חלקן מהשנים האחרונות ואחרות שנעשו לרגל התערוכה, מגלות את העניין העמוק שבוקובזה טיפח בעבודות בצלאל כבר מאמצע שנות ה-90, כשהחל בקריירה אמנותית. כחלק מהתערוכה בנה בוקובזה חנות מזכרות ובה נמכרים פריטים שעיב. חדר זה מחזק את התחושה של מפגש תרבותי בלתי אפשרי בין אוריינטליזם למנגה, ציור הקומיקס היפאני, תחושה שעולה גם מהדיוקנאות. לצד עבודה בחומרים בצלאליים אופייניים כמו עץ ליצירת תומכי ספרים ומסגרות לתמונות (זהות בצורתן למסגרות הדיוקנאות), נמכרים גם חולצות טריקו, סינרי מטבח וספלי קפה - מסוג האביזרים הנלווים שלא מעט אמנים יפאנים מציעים באינטרנט כמעין נגזרת ליצירות האמנות שלהם; וגם בארץ עושים זאת כמה אמנים (בין היתר אצל זויה צ'רקסקי בתערוכת יחיד שלה בגלריה רוזנפלד לפני שנים אחדות). אך העובדה שבוקובזה התעקש לייצר את מרבית המזכרות מעץ זית כמו בימי בצלאל בוודאי מייחדת אותן.

בצלאל של בוקובזה הוא מקום שקיבל הזדמנות נוספת, והארכאיות שלו מתחילה לקסום בדיוק בזכות העכשוויות שלה - השילוב של אמנות ואומנות ובעיקר הדימויים התמימים רק לכאורה.

"בצלאל גרסה ב" - אריק אליהו בוקובזה. בית האמנים, רח' שמואל הנגיד 12 ירושלים.